

מאמרי התעוררות ליום הקדוש

ערב היום הקדוש

ואם עבר אדם על מצוות לא תעשה ועשה תשובה, ידאג לעוננו ויכסוף ויחכה להגיע ליום הכפורים למען יתרצה אל השם יתברך, כי רצונו חיי הנפש והגוף וחיי כל נוצר, כמו שנאמר (תהלים ל, ו) "חיים ברצונו". ועל כן אמרו רבותינו זכרונם לברכה (ראש השנה ט ע"א) כל הקובע סעודה בערב יום הכפורים כאילו נצטוו להתענות תשיעי ועשירי והתענה בהם, כי הראה שמחתו בהגיע זמן כפרתו, ותהיה לו לעדה על דאגתו לאשמתו, ויגונותיו לעונותיו.

והשנית כי בשאר ימים טובים אנחנו קובעים סעודה לשמחת המצוה, כי יגדל וישגא מאד שכר השמחה על המצוות, כמו שנאמר (דברי הימים א כט, יז) "ועתה עמך הנמצאו פה ראיתי בשמחה להתנדב לך", ונאמר "תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה ובטוב לבב", ומפני שהצום ביום הכפורים, נתחייבו לקבוע סעודה על שמחת המצוה בערב יום הכפורים. והשלישית למען נחזק להרבות תפלה ותחנונים ביום הכפורים ולשית עצות בנפשנו על התשובה ועיקריה.

(שערי תשובה שער ד)

תני רבי חייא בר רב מדיפתי ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחדש וכי בתשעה מתעניין והלא בעשרה מתעניין ללמדך שכל האוכל ושותה בו מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי והכי פירשו דקרא ועניתם את נפשותיכם. כלומר הכינו עצמכם בתשעה לחדש להתחזק באכילה ובשתיה כדי שתוכלו להתענות למחר להראות חיבתו של המקום ב"ה לישראל. כאדם שיש לו ילד שעשועים וגזר עליו להתענות יום אחד וצוה להאכילו ולהשקותו ערב יום התענית כדי שיוכל לסבול, כך הקדוש ברוך הוא מכל ימות השנה לא צוה לישראל להתענות אלא יום אחד לטובתן לכפר על עונותם והזהירם לאכול ולשתות ערב התענית ומאחר שהוציא אותה אכילה ושתיה בלשון עינוי אלמא חשיבא היא כעינוי וכאילו נצטוו על עינוי של תשיעי ועשירי.

(רא"ש יומא פח ע"א)

הטבילה

ונהגו לטבול ערב יום הכיפורים משום דאמר רבי תנחומא (וכ"ה בפדר"א פמ"ו) פרשת ואתחנן ביום כיפור נקיים כמלאכים ולבושים לבנים.

(ספר האגודה מסכת יומא פרק ז סימן טז, וכ"כ במנהגי מהרי"ל)

ובטעם המים שיטהרו כל טמא, אחר שיש על צד הפשט כי הענין הוא כדי שיראה האדם את עצמו אחר הטבילה כאילו נברא באותה שעה, כמו שהיה העולם כולו מים טרם היות בו אדם, וכמו שכתוב ורוח אלהים מרחפת על פני המים, ויתן אל לבו בדמיון כי כמו שנתחדש בגופו יחדש גם כן פעולותיו לטוב, ויכשיר מעשיו, וידקדק בדרכי השם ברוך הוא.

(חינוך מצוה קעג)

וטבילה זו כמו שכתבנו אינה מתקנת חכמים אלא ממנהג זקנים, כדי לטהר גופם ולנקותו, עד שמתוכה יתעוררו לטבילת הלב, על דרך אמרו עליו השלום "רחצו הזכו הסירו רוע מעלליכם מנגד עיני."

(מאירי, חיבור התשובה מאמר ב פרק ח)

סעודה מפסקת

סעודת ערב יום הכיפורים וכו', תהיה יראתו על פניו לבלתי יאכל להנאתו ח"ו בלתי לה' לבדו, ובאכילה זו בקדושה לשם שמים יתקן כל אכילה של איסור, גם ריבוי האכילות שנכשל ונלכד בהם כל השנה.

(יסוד ושורש העבודה)

ועם כל זה שאוכל ושותה ושמח ערב יום כפורים, אין צריך להרבות לו עידונין בעצמו ואכילות גסות, שלא יבא מהם לקלות ראש ושיחה בטלה, שאם כן הוא עושה, עבירה היא בידו, ולא נצטונו על ככה, רק על שמחה של מצוה. על כן יאכל כאוכל לפני המלך, והשלחן מלא דברי תורה ויראת שמים, ביתר שאת מכל ימות השנה. ויאכל לשם מצוה, ככהן האוכל קדשים.

(של"ה מסכת יומא פרק נר מצוה)

אחר גמר הסעודה אומר שיר המעלות ונהגין לומר בכוונה עצומה ובבכיה בהעלות על לבו כי עבר קציר כלה קיץ ואנחנו לא נושענו. ועדיין לא שבנו שיבת ציון. וכן בבהמ"ז שיש בו בקשות עצומות על ירושלים ובנין בהמ"ק לחיים טובים ופרנסה טובה ועל ביאת מבישר צדק משמיע ישועה ונחמה ושאר בקשות שיש בהן חיי נפש שיש לאומרם בכוונת הלב בהתעוררת רב לחלות

ולחנן למלך המשפט לפני בוא יום הגדול והנורא שחותם כל אדם בו והכל הולך אחר החיתום. ויפה שעה אחת בתשובה ותחנונים. ויתעוררו מליצי יושר יבואו ויגידו צדקתם וכריע הכף לזכותו שיצא ביום הקדוש בדימוס בדינו.

(מטה אפרים סימן תרח)

היום הקדוש

ענינו של יום ומעלתו

ראה השטן שלא נמצא בהם חטא ביום הכפרים, אמר לפניו רבונו של עולם, יש לך עם אחד בארץ כמלאכי השרת בשמים. מה מלאכי השרת אין להם קפיצין, כך הם ישראל עומדים על רגליהם ביום הכפרים. מה מלאכי השרת אין להם אכילה ושתייה, כך ישראל אין להם אכילה ושתייה ביום הכפרים. מה מלאכי השרת נקים מכל חטא, כך ישראל נקים מכל חטא ביום הכפרים. מה מלאכי השרת שלום מתוך ביניהם, כך הם ישראל שלום מתוך ביניהם ביום הכפרים. והקדוש ברוך הוא שומע עתירתן של ישראל מן הקטגור שלהם, ומכפר על המזבח ועל הכהנים ועל כל עם הקהל למגדול ועד קטן.

(פרקי דרבי אליעזר פרק מו)

ימים יוצרו ולו אחד, זה יום הכפורים לישראל, שהוא שמחה גדולה לפני מי שאמר והיה העולם, שנתנו באהבה רבה לישראל, משלו משל למה הדבר דומה, למלך בשר ודם שהיו עבדיו ובני ביתו מוציאים את הזבלים ומשליכים אותם כנגד פתח של מלך, וכשהמלך יוצא ורואה הזבלים הוא שמח שמחה גדולה, לכך נדמה יום הכיפורים, שנתנו הקדוש ברוך הוא באהבה רבה ובשמחה, ולא זו בלבד אלא בשעה שהוא מוחל לעונותיהן של ישראל אין מתעצב בלבבו אלא שמח שמחה גדולה, ואומר להם להרים ולגבעות לאפיקים ולגאיות, בואו ושמחו עמי שמחה גדולה, שאני מוחל לעונותיהם של ישראל, לפיכך יהא אדם זוכר מיום שבחר הקדוש ברוך הוא באברהם עד אותה שעה, וכל טובות וצדקות שעשה עם ישראל בכל שעה ושעה, שנאמר זכר אלה יעקב, ואומר מחיתי כעב פשעך, מה עבים הללו נמחין על ידי הרוח כך עונותיהם של ישראל נמחין בעולם הזה ואין להם תקומה לעולם הבא, שנאמר מחיתי כעב, מה תלמוד לומר כי גאלתיך, גאלתיך מספר מיתה ונתתיך בספר חיים, לכך נאמר כי גאלתיך, מה ענין שלאחריו רונן שמים.

(תנא דבי אליהו רבה פ"א)

כוונת הבריאה שיהיו (האנשים) כמלאכים בארץ, אע"פ שיהיו בעלי בחירה. ולפי שחטא (אדה"ר) ולא נעשה רצון הבורא ב"ה, ציוה שיום בשנה נהיה כמלאכים, בלא אכילה ובלא שתייה ובלא שנאה ותחרות, ובוה תושלם הכוונה האלוקית, שיום בשנה חשוב שנה.

(שפתי כהן על התורה ויקרא מז, כט)

ענין יום הכיפורים הוא, שהנה הכין האדון, ברוך הוא, לישראל יום אחד, שבו תהיה התשובה קלה להתקבל, והעונות קרובים לימחות, דהיינו לתקן כל הקלקולים שנעשו, ולהסיר כל החושך שנתגבר על ידיהם, ולהשיב השבים אל מדרגת הקדושה והקורבה אליו, יתברך שמו, שנתרחקו ממנה על ידי חטאותיהם. והנה ביום זה מאיר אור שבכחו נשלם כל זה הענין, ואמנם הוא אור שלקבל אותו צריך שישמרו ישראל מה שנצטוו ליום זה, ובפרט ענין העינוי, שעל ידו מתנתקים מן הגופניות ניתוק גדול ומתעלים במקצת אל בחינת המלאכים. ושאר כל פרטי הדברים כפי פרטי התיקון.

(דרך ה' ח"ד פ"ח)

אפילו תשובה אינה מכפרת על לא תעשה, ורק יום הכיפורים מכפר, ואין אנחנו יכולים להעריך האושר הגדול של כפרת לא תעשה ביום הכיפורים, ויכולים לראות זאת במה שאומרים בהגדש"פ 'על אחת כמה וכמה שנתן לנו בית הבחירה לכפר על כל עונותינו, הרי שזו המתנה הכי חשובה.

(המשגיח רבי יחזקאל - ממזרח שמש עמ' כה)

בדברי הכוזר הוסיף במאמר הנזכר אמר פרי היום הלילה ופרי השבוע שבת ופרי השבת חדש ופרי חדשים מועדים, ופרי המועדות ראש השנה, ופרי ראש השנה יום הכפורים.

(חיבור התשובה למאירי - משיב נפש מאמר ב פרק ט, עי"ש מה שביאר בזה)

ורצה להעיר על היום הנכבד, ר"ל יום הכפורים, שהיום ההוא מצד היותו נקי מכל טנף חמרי ומזוקק מכל תענוג גשמי, כמו שבא עליו, ולקדוש ה' מכובד, קראו קדוש ה', בהיותו כלו וחלקיו לעבודת השם לבד, וקראו מכבד, בהיותו כלו לנפש, כי הנפש תקרא כבוד, כמו שאמר עזרה כבודי וגו', וכן שמח לבי ויגל כבודי, ורצה אצלי באמרו מכבד, כאלו אמר שהוא כלו נפשי, ר"ל שאין בו חוץ רק לנפש לבד, ויעד שהוא זמן נכבד, כבר נפתחו בו השמים לכל מבקש לראות מראות אלוקים, מה שאין כן בשאר ימות השנה שיש בהם חלק לכחות הגוף הנותנות מפלשי עב בינו ובין השם ית' מעבור תפלה.

(חיבור התשובה למאירי)

וראיתי הארה גדולה בשעת כל נדרי, ובשעה שפתחתי ההיכל, ממש היה בעיני כפתיחת שערי גן עדן, יאמנו דברי שלא ראיתי מימי הארה כמותה שעה.

(אגרת האור החיים הקדוש)

יוהכ"פ דבר טוב למאוד, יום סליחה וכפרה, לא היו ימים טובים לישראל כיוהכ"פ (תענית כו ע"ב), אין לנו דבר טוב ממנו, אם היינו עושים ההכנה הראויה לתיקון דרכינו, כי יוהכ"פ מכפר עם התשובה היא עזיבת החטא, אכן גם המעט טוב מאוד, אין ערוך לה בעיני התבל, לראות לכה"פ שתהי' איזה קבלה על להבא ביוהכ"פ.

ואין לנו מסחור הנושא פרי ריוח, כמו לעשות הכנה בלימוד המוסרי, ולהתבונן להטיב דרכיו, עד אשר יבא לאיזה קבלה להבא ביוהכ"פ, ובכל בחינה קטנה שבקטנות, אשר יכין האדם את עצמו, להגדיל בחינת יום הכפורים שלו, אין ערוך ואין די באר הצלחת נפשו להנצל מצרות רבות ונצורות ואין לנו ריוח גדול מזה.

(אור ישראל אגרת ז)

ראוי לבאר ענין התשובה ששב האדם בכל שנה ושנה, וחוזר אחר כך למה שחטא, אם תועיל התשובה שעשה על העונות הקודמים גם כי חזר אח"כ לחטוא אותם החטאים, או אם נאמר שכיון שחזר למה שחטא יראה שלא היתה תשובתו נכונה ושלמה ולא גמר בלבו לעזוב החטאים והעונות הואיל וחזר אליהן אחר כך. ואומר כי נראה מדברי רבותינו ע"ה כי כיון שחזר האדם בתשובה מן החטאים שעשה וגמר בלבו שלא לעשותם עוד, השם יתברך מעביר חטאתו בתשובה זאת, ואם אח"כ חוזר לחטוא, יצה"ר הוא שפתה אותו מחדש לחזור למה שחטא, ולא יהיו החטאים הראשונים חוזרים וניעורים אחר שנתבטלו בתשובה הקודמת.

(בית אלוקים למבי"ט שער התשובה פרק ו)

וידי

אמר רבי יהושע בן לוי כל הזובח את יצרו ומתודה עליו, מעלה עליו הכתוב כאילו כיבדו לקב"ה בשני עולמים העולם הזה והעולם הבא.

(סנהדרין סג ע"ב)

צריך להתודות ולפרוט, וכל המתודה אין דינו מסור כי אם בידו של הקב"ה ורחום הוא וניחם על הרעה, ולפי שהאדם קרוב אצל עצמו אינו נידון על פיו, שנאמר "אשר ירשיעון אלהים" ואמרו חז"ל פרט למרשיע את עצמו, והעושה כן הקב"ה מעביר לו על כל פשעיו, דכתיב "אמרתי אודה עלי פשעי לה' ואתה נשאת עוון חטאתי סלה".

(של"ה מסכת יומא פרק תורה אור בשם התולעת יעקב)

הזהירות בתשובה

אמר הגרי"ס שיום כיפור הוא סכנה גדולה, והכונה שביו"כ אף שהוא יום קדוש וטהור, יום תשובה והדבקות לבורא עולם, מ"מ כרוך בצידו סכנה גדולה כי הלא צריך לגשת אל החטאים ואל כל המידות המגונות, לישא וליתן איתם ולשוב עליהם, ובזה אף שמתעסקים בתשובה לכאורה רוצים לזכך עצמם לטהר ולקדש עצמם, מ"מ הואיל ומתעסקים עם החטאים באים קרוב אליהם, יש בזה סכנה גדולה. כי בעצם עוז תשובתו והתעסקותו לבער החטאים, אחר שהוא כל כך קרוב אליהם (כי הוא צריך לחשוב אודותם כדי לעקרם), אפשר לו אדרבא ליכשל ולהדבק באותו זמן גופא אל החטאים. כי בהתעסקותו עם בהחמדה והתאוה לעקרון ולשרשן, אפשר לטבעו לנטות במידת מה אליהם, ובזמן תשובתו עליהן הרי הוא בסכנה שלא ליכשל עוד.

(מאמרי המשגיח הגר"י ממיר)

לפעמים היצר מטעה את האדם שצריך להתבונן הוא רעת ופחיתות הרע, אך זה מסוכן מאד, וכבר הזהירו חכמים אפילו במה שנוגע לדין תשובה, בפרט של חרטה לשעבר, שגם זה מסוכן מאד וצריכים להזהר ולברוח מזה בתכלית. והבנת וצורת הדין של חרטה צריכים להבין איך להעמיד שיהיה באופן בלתי מזיק כלל, עכ"פ בריחה וסילוק לגמרי בהחלט ברור מכל מין התחלה שהיא מענין החסרון.

(רבי דניאל מושוביץ, הובא בשערי הזמנים עמ' רפז)

סדר העבודה

שעיר המשתלח לפי שהוא כפרה על כל ישראל כהן גדול מתודה עליו על לשון כל ישראל שנאמר והתודה עליו את כל עונות בני ישראל, שעיר המשתלח מכפר על כל עבירות שבתורה הקלות והחמורות, בין שעבר בזדון בין שעבר בשגגה, בין שהודע לו בין שלא הודע לו הכל מתכפר בשעיר המשתלח, והוא שעשה תשובה, אבל אם לא עשה תשובה אין השעיר מכפר לו אלא על הקלות, ומה הן הקלות ומה הן החמורות, החמורות הן שחייבין עליהם מיתת בית דין או כרת, ושבעת שוא ושקר אף על פי שאין בהן כרת הרי הן מן החמורות, ושאר מצות לא תעשה ומצות עשה שאין בהן כרת הם הקלות.

(רמב"ם הלכות תשובה פ"א ה"ב)

ועל כן אנו אומרים סדר עבודה לשלם פרים שפתינו כי באמת הכל נעשה גם היום בשמים מומעל והכפרה שלימה גם בהתגלות בעולם הזה אלא שאינו בפועל ממש במעשה רק בדבור שגם הוא גילוי אלא שאינו גילוי מורגש כל כך בפועל. עד יערה עלינו רוח ממרום להיות מורגש בפועל גמור ביום הכפורים בכל לבבות בני ישראל סילוק וביטול היצר הרע מן הלב לגמרי על ידי שילום פרים שפתינו ואז נזכה לגאולה שלימה במהרה בימינו אמן.

(רבי צדוק הכהן, רסיסי לילה פרק נד)

לפי שעיקר העבודה של כהן גדול היה במוסף יום הכיפורים עם קרבנות השעירים, לכן אנו אומרים סדר העבודה במוסף, כדי לקיים ונשלמה פרים שפתינו, ולכן יכוון השליח ציבור שהוא במקום הכהן גדול, ולחזור בתשובה שלימה, ולכוון לכפר על העם. (כף החיים סימן תרכא ס"ק יט)

נעילה

נעילה הוא חתימת הגזר דין שנכתב בר"ה על בני אדם לטוב או לרע, ויזדרזו מאד בתפלה זו, כי תכלית כל העשיית הוא יוה"כ, ותכלית יוה"כ הוא תפלת נעילה שהכל הולך אחר החיתום ואם לא עכשיו אימתי.

(משנה ברורה תרכג ס"ק ג)

ובירושלמי ריש סנהדרין אמרו אף הקדוש ברוך הוא אינו דן יחיד, שנאמר (מלכים שם) "וכל צבא השמים עומדים וכו'", וכשהוא חותם, אינו חותם אלא ביחיד שנאמר (דניאל י, כא) "אבל אגיד לך את הרשום בכתב אמת (ואין אחד מתחזק עמי על אלה)". והנה כל ימי תשובה, שמלך יושב על כסא, "וצבא השמים עומדים עליו", יכול להועיל רק על עבירות שאין בהם חלול השם ושוקלים זכויות כנגד עבירות. אבל על חלול השם, על זה אמרו "אם יכופר לכם העון עד תמותון בית ישראל" (ישעיה כב, יד). כי אין יום הכיפורים מכפר (יומא פו ע"א). ורק בעת החתימה, שהשי"ת דן יחיד, אז הוא שעת הכושר שהשי"ת יסלח מרוב טובו אחרי גודל הבכי והחרטה, כי אם הוא ימחול על חלול כבודו, מי יאמר אליו, לכן בנעילה סדרו הפסוקים (יחזקאל יח, לא-לג) "למה תמותו וכו' כי לא אחפוץ במות המת... והשיבו וחיו" וכיוצא בזה, כי הכל על עון חלול השם יתברך.

(משך חכמה הפטרת פרשת וילך)

אחר תפלת המנחה יכין עצמו לתפלת נעילה. ויאמר אשרי וקדושה דסדרא בכוונה עצומה, ואח"ז יכין עצמו לתפלת העמידה, והיא תפלה נוספת ביום צום הקדוש והנורא הזה, בעת נעילת שער היכל העליון, שקודם שינעלו יכנסו תפלתנו למעלה ויקבלו אותם ברצון למלאות שאלותינו ולמחול ולסלוח את כל עונותינו ופשענו. ובנעילה הוא חתימת הגז"ד של אדם. וז"ל האריז"ל, ועתה בנעילה הוא חתימת הגז"ד שנכתב בר"ה על בני אדם לשכר ועונש, עכ"ל בקיצור. לכן יזדרז אדם מאד ומאד בכוונת תפלה זו, ויכניס בלבו דאגה ופחד גדול עם חתימת הגז"ד הנורא הנעשה עליו בעולם העליון בעת הזאת. ומה טוב אם יכול להוריד דמעות לעורר הרחמים בעולם העליון, כי כל השערים ננעלו חוץ משערי דמעה. ואף אם נחתך עליו הגז"ד לרעה ח"ו, ע"י הבכי והדמעות יוכל להתהפך לטובה, כמבואר בזה"ק וטראהו והנה נער בוכה מיד ותחמול עליו. וכבר בא מאמר זה בשלמות בשערים הקודמים. ובודאי בנוסח זה של אתה הבדלת, ראוי לאדם לעורר את עצמו מאד אל בכי רב ועצום מאד, שהוא עת חתימת הגז"ד, ולהרהר בפרוטרוט עוד בתשובה שלימה ואמתית כנ"ל, וירגיש בעצמו שהוא עתה נקי וטהור מכל חטא ועון, ממש כמלאך האלהים, ע"י תשובתו האמתית שקבל בלבו. ואז בודאי ורפא לו מהגז"ד שנחתם עליו לרעה ח"ו.

(יסוד ושורש העבודה)

מוצאי היום הקדוש

מה נאה לאדם להיות שמח אחר (יום הכיפורים), באמונתו כי יום הכיפורים מכפר, כי גם זה צריך אדם לראות שתהיה בו האמונה באמת כי יום הכיפורים הוא' שהשי"ת מטהר בו את האדם מחטאיו, ובשביל זאת הוא בשמחה.

(אור יחזקאל, מכתבים)